

Sandōkai: Trouw aan de Bron

*Uit: Buddha Recognizes Buddha (Boeddha (h)erkent Boeddha), hoofdstuk 16, Sandōkai: Keeping True to the Source, van eerw. meester Daishin Morgan.
Vertaling: Michel Tille en Nanette Idzerda.*

Sandōkai is een gedicht over hoe individuele wezens en heel het universum onderling verbonden zijn en over het begrip dat ons in staat stelt om volledig te leven zonder ons af te zetten tegen anderen. Dat houdt het ontwaken van het besef van de ware natuur van de dingen in, wat Shakyamuni Boeddha ervoer toen hij de ochtendster zag. Omdat het een aantal wezenlijke inzichten uit de traditie van onze Dharmafamilie bevat, reciteren we dit gedicht als onderdeel van de ochtendceremonie. Hoewel het technisch gezien geen soetra is – het woord van de Boeddha – wordt het door zijn diepgaande betekenis met dezelfde mate van respect behandeld. Het gedicht werd in het Chinees gecomponeerd door Sekitō Kisen (700-790), onze achtste Chinese stamhouder sinds Bodhidharma. Sekitō Kisen werd monnik op zijn twaalfde en studeerde onder Daikan Enō tot diens dood en nam vervolgens Seigen Gyōshi als meester.

*Ongezien, van West naar Oost, ging het Hart van Indiaas grootste Wijze voort,
en bleef trouw aan de bron als water van een heldere stroom.*

De leer van de Boeddha wordt hier en nu overgedragen. Noch de geschriften noch de tradities die in de loop van de tijd zijn opgebloeid in wat we boeddhisme noemen, zijn de bron. De bron is de ervaring van Shakyamuni Boeddha: het zien van de ochtendster op het moment van zijn verlichting. Dat zien is aanwezig in elke interactie tussen de zintuigen en hun objecten, nu net als toen. Om dat besef te doen ontwaken, moeten we net als Shakyamuni zitten in zazen. Alle toelichtingen en praktijken die zich hebben ontwikkeld zijn niet gescheiden van de bron. Ze geven er juist uitdrukking aan; maar zonder directe ervaring van de bron gaan ze deel uitmaken van een wereld van verwarring. Als we spreken over een bron, moeten we die niet zien als gescheiden van wat eruit voortvloeit – er vindt geen terugkeren naar de bron plaats, training is niet een ontwikkeling die van waan terug naar verlichting voert. Trouw blijven aan de bron betekent volledig en uitsluitend vertrouwen op de werkelijkheid van de dingen. Dat houdt in dat we erop vertrouwen dat in elk moment alles kan worden gevonden wat nodig is. Als je twijfelt of elk moment volledig toereikend is, waar denk je dan te vinden wat het volledig zal maken? Als we naar iets zoeken buiten wat nu is, zullen we heel ons leven achter droombeelden aanjagen en ‘de bron’ tot het voorwerp van

onze hunkering maken. Wat voortvloeit uit de bron is zonder troebelheid omdat het niet vertroebeld kán raken. Én er is beoefening en verlichting én er zijn geschriften en tradities die ons de richting wijzen.

*Het ware Pad varieert en heeft snelle en trage volgelingen,
maar kent geen Patriarch van Zuid of Noord.*

De Dharma die Shakyamuni tot op heden overdraagt, berust niet op een intellectueel begrijpen. Verschillende scholen zijn tot bloei gekomen en ze droegen elk hun eigen specifieke inzicht bij aan de boeddhistische zienswijze. Maar deze scholen kunnen de authentieke transmissie van de Boeddha niet in delen opsplitsen. ‘Zuid of Noord’ verwijst naar twee specifieke stromingen in de Zen-traditie waar mensen over kibbelden in de tijd na Daikan Enō, de zesde stamhouder in China. We moeten ons niet vereenzelvigen met sekten en trouw blijven aan de werkelijkheid van de ochtendster. Dōgen Zenji betoogde met nadruk dat mensen de Dharma niet moeten opsplitsen in de Zenstroming versus andere richtingen. Voor mij is zijn onderricht het meest verregaande dat ik ooit ben tegengekomen en voor mij betekent het alles om in zijn afstamming te staan. Het is zoiets als deel uitmaken van een bepaalde familie zonder je daarmee af te zonderen en af te zetten tegen de rest van de wereld. Ik heb mijn weg binnen deze afstamming gevonden, dat is voldoende. Het is onnodig om vergelijkingen te maken. Als we het lichaam van Boeddha gaan opdelen, komt er geen einde aan het afsplitsen en raakt alles versnipperd in almaar kleinere stukjes die geen betekenis meer hebben. Dat raakt aan de centrale vraag van de Sandōkai: hoe kunnen we binnen de bron blijven en het individuele wezen zijn dat we zijn – of, als voorbeeld, hoe kunnen we de traditie van Dōgen volgen zonder de Dharma te laten uiteenvallen in elkaar bestrijdende groeperingen?

*Hier geboren houden we vast aan dingen die voorbijgaan,
en dan begoochelen we ons verder met het najagen van idealen;
alle zintuigpoorten en hun voorwerpen zijn onderling verweven
en staan niettemin op unieke wijze op zichzelf,
ze zijn afhankelijk en toch zelfstandig.
Samengestelde voorwerpen lijken verschillend in vorm en gevoel,
en daarom klinken stemmen, in eigen afzondering, zacht of onplezierig.*

Als we geen juist begrip van onze zintuigen hebben, lijken ze de illusie voort te brengen van een persoon binnen in onszelf die de informatie verwerkt en de touwtjes van het lichaam in handen heeft: deze ‘geest in de machine’ lijkt met het universum verbonden te zijn via onze zintuigen. Onze ogen zien een voorwerp en dat zien kan de illusie oproepen van een scheiding tussen degene die ziet en dat wat wordt gezien, terwijl er alleen maar zien plaatsvindt. En tegelijkertijd moeten we erkennen dat mijn zien niet noodzakelijkerwijs hetzelfde is als jouw zien, anders ontkennen we de individuele kwaliteit van mensen en dingen. Het ‘najagen van idealen’ is in deze context het geloof dat het Ene bóven of buiten het alledaagse ligt, alsof het universum zou kunnen worden opgedeeld in echt en vals, heilig en heilloos. Het schijnbaar individuele, en elk samengesteld ding, ‘hangt af’ van het geheel; dat betekent dat elk

individueel ding is wat het is door de wezensaard van elk ander ding – in ‘onderlinge verwevenheid’. Dit moment bevat heel het universum zonder enige beperking. Dat wat hier nu is, is in zichzelf volkomen, onveranderlijk en ‘in unieke eigenheid op zichzelf’. Door beoefening van zazen ontwaken we in de realiteit waar het ware zelf uniek en ondeelbaar is en elk ander wezen en ding net zo. Deze wederzijdse verwevenheid tussen het ene en het vele is de grondslag van ethiek en mededogen en moet in de praktijk worden bestudeerd. Als we geloven dat geïsoleerdheid een inherent kenmerk van een individueel ding of persoon is, dan ervaren we de stem daarvan, d.w.z. zijn expressie in de wereld, als fijn of onplezierig. In een andere benadering laten we elke stem precies zoals ze is – dan horen we in die ene stem zowel het geheel als het individuele. Dit wordt soms omschreven als luisteren met de ogen en zien met de oren, aangezien het hier niet een afzonderlijke zintuiglijke waarneming betreft, maar een diepe aandachtigheid waarin eigenbelang is weggefallen en er ruimte is voor de waarachtige interactie van ‘ze zijn afhankelijk en toch zelfstandig’.

*Woorden als hoog en middelmatig evenaren duisternis;
licht onthult zuiver en onzuiver.*

We nemen misschien aan dat duisternis de afwezigheid van licht is en dat licht het goede symboliseert. Maar zulke aannames moeten we terzijde leggen. Duisternis verwijst naar de tijd waarin het individuele niet wordt omlijnd, terwijl licht is waar mensen en dingen in hun individualiteit worden gezien. De betekenis van duisternis en licht wordt enkele regels verderop duidelijker. ‘Woorden als hoog en middelmatig evenaren duisternis’ verwijst naar hoe spraak wordt overstegen in duisternis, dat wil zeggen, woorden die we misschien als plat of verfijnd (hoog en middelmatig) bestempelen, tonen – als ze worden beluisterd in het duister, dus zonder oordeel – een ware betekenis die misschien zelfs verder strekt dan de spreker bedoelde. Zo is er in duisternis een licht dat het troebele van het zuivere scheidt. We vervallen niet in idealisme door in duisternis te blijven en zo boven de wereld te willen staan. In het licht komen, is in staat zijn te zeggen wanneer woorden duister of onhelder zijn en ook wanneer ze aan woorden voorbij gaan en waarheid uitdrukken.

*De vier elementen komen samen,
net als een kind terugkeert naar zijn moeder.
Vuur is warm, wind beweegt, water is nat en aarde hard;
onze ogen zien, onze oren horen; we ruiken geuren en proeven zuur en zout op onze
tong.*

De vier elementen worden tot elkaar aangetrokken om samen te gaan, net zoals een kind de drang voelt naar zijn moeder terug te keren. De vier elementen zijn een traditionele manier om de complexiteiten van het bestaan te benoemen en te analyseren. Waar het om gaat is dat die elementen door hun aard naar elkaar toe worden getrokken en dat, in hun interacties, de vormen van bestaan – inclusief onze zintuigen – elk moment telkens opnieuw worden gereproduceerd.

*En toch, in elk verbonden iets, keren begin en einde terug naar de oorsprong,
zoals bladeren groeien omdat er wortels zijn.
Hoog en laag zijn slechts woorden ter onderscheid.*

De wortels zijn de elementen die van nature in interactie treden, terwijl de bladeren de vormen zijn die voortkomen uit die interactie. De *Soetra van Grote Wijsheid* wijst erop dat vorm leegte is en leegte vorm. 'Begin en einde keren terug naar de oorsprong' wil zeggen dat alle hier en nu aanwezige vormen de ochtendster zijn, net als bij Shakyamuni tijdens het verwezenlijken van verlichting, én dat alles zijn eigen authentieke expressie heeft.

*In alle licht is een donker dat niet eenzijdig mag worden gezien als donker.
In duisternis is licht, en ook dat mag niet enkel als licht worden beschouwd.
Licht en donker gaan samen, zoals bij het lopen de ene voet de andere volgt.
Hierin hebben alle dingen groot vermogen,
beweging en rust zijn van binnen aanwezig.*

In dit gedeelte weerklinkt opnieuw de *Soetra van Grote Wijsheid*, hoewel licht hier staat voor vorm en duisternis voor leegte. Er is geen duisternis zonder licht en geen licht zonder duisternis. Dat betekent niet dat licht en duisternis elkaar afwisselen, maar zoals je twee voeten nodig hebt om een stap te zetten is werkelijkheid zowel donker als licht in één identiteit. Om de waarheid van de dingen te zien, moeten we ze laten zoals ze in hun context zijn, zonder het ene acceptabel te noemen en het andere onacceptabel. Hoe je dat doet in de praktijk van alledag, dat is de kōan van het leven.

In Tenzōkyōkan¹ citeert Dōgen het verhaal van Seppō die trainde als kok onder meester Tōzan. Op een dag was hij rijst aan het wassen toen Tōzan de keuken betrad. 'Is er rijst of zand over als je klaar bent met wassen', vroeg Tōzan. 'Ik was ze allebei tegelijkertijd weg', antwoordde Seppo. 'Als je dat doet, wat eten de studenten dan', vroeg Tōzan. Bij die vraag gooide Seppō de rijstmand omver. Seppō ontwikkelde zich later zelf tot meester, maar op dat moment zat hij nog vast in idealisme en maakte aanspraak op meer inzicht dan hij in werkelijkheid had. Een ware meester scheidt zand van rijst tijdens het koken, omdat dat het werk is dat zich aandient. Seppō toonde door het omver gooien van de rijstmand alleen maar zijn onrijpheid aan. Soms houdt het vernemen van de leer in dat we de duisternis betreden, met de vrees dat we uiteenvallen. Als we ons vastklampen aan het licht is er geen vooruitgang en begint zelfs dat te vervagen wat we als ons licht beschouwen.

Het vermogen van de dingen is hun ware natuur in het hier en nu. Potentieel is de diepte van dit moment en niet iets dat in de toekomst zal komen. Beweging komt voort als respons op de behoeften van de omstandigheden. Er is geen essentieel verschil tussen beweging en rust; beweging voltooit het moment als de omstandigheden dat vereisen en rust voltooit het moment als omstandigheden dat vereisen.

*Luister! – Ideaal gaat samen met werkelijkheid,
zoals een deksel bij een doos past;
Kijk! – Ideaal gaat samen met werkelijkheid,
zoals twee pijlen in de lucht elkaar treffen.
We moeten dit beginsel geheel begrijpen;
Luister! – Zet niet je eigen maatstaven op!*

Ideaal en werkelijkheid zijn niet twee, maar als we eenheid willen vastpakken, wassen we rijst én water weg en houden niets over om onze training te voeden. Het ideaal heeft een functie die even wezenlijk is als de werkelijkheid, en als dit wordt doorgrond, is er ideaal noch werkelijkheid. Dat betekent niet dat we op zanderige rijst kauwen, het betekent dat we deelnemen aan een fabelachtig feestmaal. De sleutel hiertoe is de acceptatie die maakt dat twee pijlen elkaar ontmoeten, iets dat nooit bij toeval zou gebeuren. Eerwaarde meester Sekitō benadrukt heel sterk dat we niet onze eigen maatstaf moeten hanteren. Het vraagt een uiterste bereidheid om de leer te vernemen die in omstandigheden besloten ligt, om in te zien wat voor ons goed is om te doen. Voor je het weet geven onze eigen angsten en verlangens een vertekend beeld van wat die omstandigheden onderwijzen.

*Als je door eigen zintuiglijk ervaren elementaire waarheid niet kent,
hoe zou je dan ooit het Pad der Zekerheid vinden,
ongeacht hoe ver je loopt.
Onderweg verdwijnt het onderscheid tussen dichtbij en ver,
en bergen en rivieren versperren de weg voor wie op een dwaalspoor raakt.*

Om elementaire waarheid te kennen, moeten we vertrouwen op wat we op ons pad waarnemen. Uiteraard kan het gebeuren dat we het ene voor het andere aanzien, maar we hoeven ook niet onfeilbaar te zijn. Als we ons zelf aan het pad geven, zal het duidelijk worden. Ons geven wordt uitgedrukt door volledig aanvaarden van wat is. Dat is de elementaire waarheid. 'Elementair' verwijst niet naar een fundering waarop iets is gebouwd, want de waarheid kent zulke onderscheidingen niet; elementaire waarheid is elk ding en elk wezen. Alles wat we onderweg tegenkomen is elementaire waarheid. Niemand 'kent' deze waarheid. We geven ons volledig en het werkt op wonderbaarlijke wijze. 'De geest van de Bodhisattva die waarlijk één is met grote wijsheid van het hart, kent geen belemmeringen en daarom ook geen angst. Deze Bodhisattva, boven de gewone menselijke geest uitstijgend, is Nirvana'².

Zolang we verstrikt blijven in onze angst of ons verlangen komt er geen eind aan bergen en rivieren, obstakels op de weg.

*Dit is mijn advies aan wie zoekt naar diepe Waarheid:
verspil geen tijd!*

* * * * *

¹) Tenzōkyōkan: *Aanwijzingen voor de hoofdkok*; een geschrift van zenmeester Dōgen.

²) Uit de Soetra van Grote Wijsheid.